

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GREVE LOKALHISTORISKE FORENING

BIDRAG TIL
GREVE KOMMUNES HISTORIE

ÆFTE NR. 33

To kvindeskæbner

Hæfte nr. 33 i serien

"Bidrag til Greve kommunes historie"

To kvindeskabner fra Hedeboegnen i det 19. årh.:

Sidse Jensdatter, Vestergård, Karlslunde (1807-82)

og Johanne Jacobsdatter, Greve Hospital (1797-1867)

af

Inge-Lise Overballe, Karlslunde

Udgivet af

GREVE LOKALHISTORISKE FORENING

april 1988

Serien "Bidrag til Greve kommunes historie"
omfatter nu følgende hæfter, der alle kan købes:

1. Greve sogn - 1836
2. Greve sogn - folketællingen 1801
3. Kildebrønde sogn - 1836
4. Oeders efterretninger 1771
5. 7 soldaterbreve fra 1864
6. Tune sogn - 1836
7. Karlslunde sogn - 1836
8. Samtale med Maren Petersen
9. Forsamlingshuset "Godthåb"s start
10. Bybranden i Kildebrønde
11. Tiggerliv i gamle dage
12. Vilhelm Pedersen
13. "Strandgreven"
14. "Sønderholm boplads"
15. "Kaldet følger enken"
16. Greve Hospital
17. Da Greve-Kildebrønde blev storkommune
18. Karlslunde landsby
19. Et livstestamente
20. Elev i Mosedé Skole
21. Erindringer om Mosedé Fort
22. Erindringer fra min barndom - 1
23. Erindringer fra min barndom - 2
24. Erindringer fra min barndom - 3
25. Tune-Sprøjtten
26. Karlslunde Skole 1742-1942
27. Michael Vulf Gjøes legat
28. Josef og illegalt til Sverrig
29. Flugten til Sverrig
30. Mosedé politi 1935-1985
31. Dobbeltmorderen på Kildebrønde mark
32. De svenske soldater på Greveegnen
33. To kvindeskæbner fra Hedeboegnen i det 19. årh.

Endvidere kan købes: Bogen om Karlslunde sogn
Det nu forsvundne Greve
Hugo Aarslev-Nielsen
Grevegården - Hedeboegnens
museum

Forord

Teksten er fra et dias-foredrag holdt i Greve lokalhistoriske Forening i marts 1988 og er oprindelig udarbejdet som opgave til hovedfagseksamen i folkemindevidenskab ved Københavns Universitet i januar 1987.

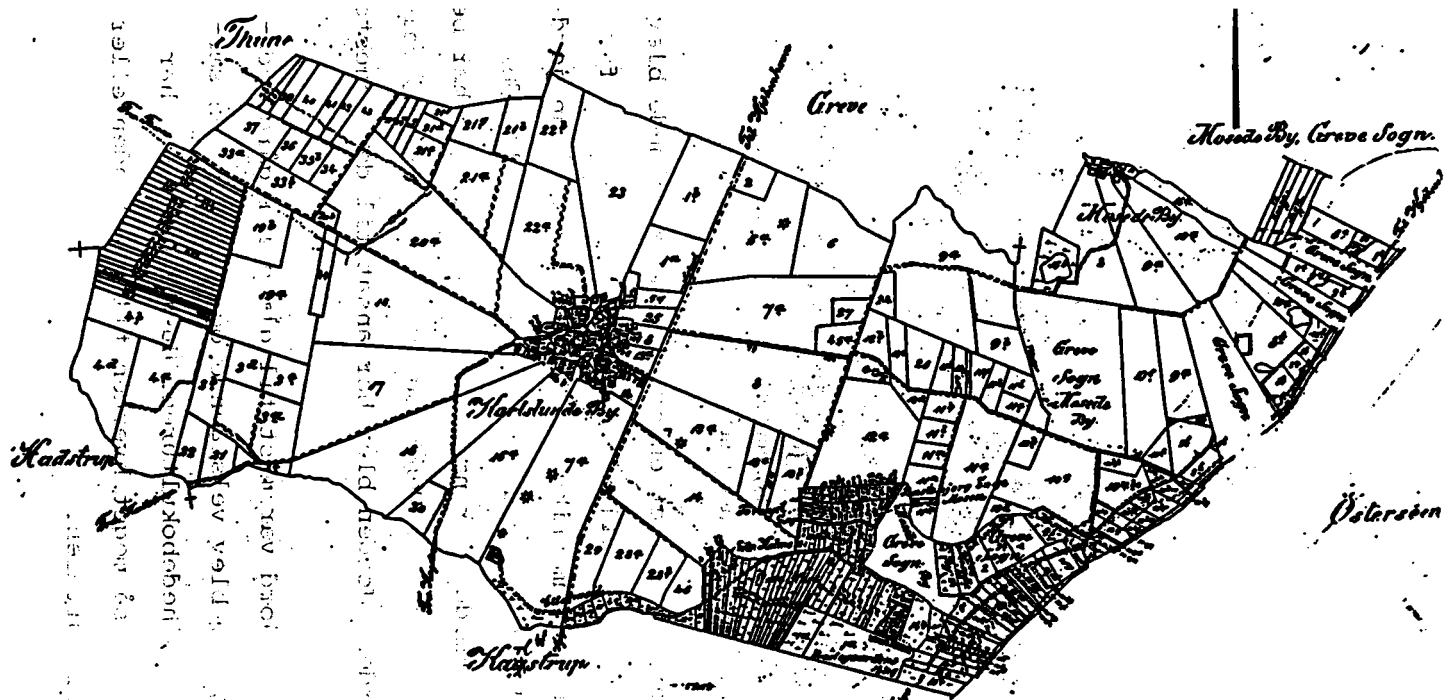
Foredraget gennemgår to kvindeskæbner: en gårdmandskone fra Karlslunde og en jordløs husmandskone fra Greve. Begge kvinder blev enker i 30-års alderen, og vægten i foredraget er lagt på at beskrive, hvilke kønsekvenser enkestanden fik for de to kvinder.

Hensigten er desuden at vise, hvilke oplysninger man kan hente i de offentlige arkiver.

En varm tak til fhv. arkivar Georg Gregersen og bibliotekar Lene Møller, Greve lokalhistoriske Arkiv, for uvurderlig støtte under udarbejdelsen, til Ole Eriksen for forsidetegningen og til Claus Groth for fotoarbejdet.

Inge-Lise Overballe

lib - e

Bemærk den karakteristiske stjerneform på jordfordelingen efter udskiftningen. Kort fra Greve lokalhistoriske Arkiv

Harlsunde Sogn.
Thune Herred.
Hjebenhavn Amt.

Heden, eller Hedeboegnen, er området i trekanten mellem København, Roskilde og Køge. Ordet hede har i dette tilfælde intet med lyng at gøre. Det er et dialektalt ord, der betyder et fladt, skovløst område. I Pontoppidans Danske Atlas fra 1764 hedder det:

Vaa de fleeste Stæder er Jord- Arten at regne for den feedeste og frugtebarste i denne Provins, havende meget af den sorte Muld, saa at alle Slags Korn her avles og udføres til Norge og andre Lande,

Jorden er så god, at en prøve fra Karlslunde blev antaget som normaljord og brugt som grundlag for taksering ved matrikuleringen af 1844. Denne jordprøve blev taget ved Vendalsgård, matr. 16, der ligger i umiddelbar nærhed af den gård, jeg har beskæftiget mig med. Vendalsgård kaldes også Normaljordsgården. Jorden blev her ansat til den højeste takst, 24.

Den fede jord var mest til glæde for gårdmandsklassen, som blev velstående og udviklede en særlig kultur, hedeboekulturen. Husmandsklassen har ikke mærket så meget hverken til velstanden eller til hedeboekulturen.

Jeg har beskæftiget mig med mennesker, der boede i en del af Tune herred, i landsbyerne Greve, Mose, Karlslunde, Karlstrup, Havdrup og Solrød.

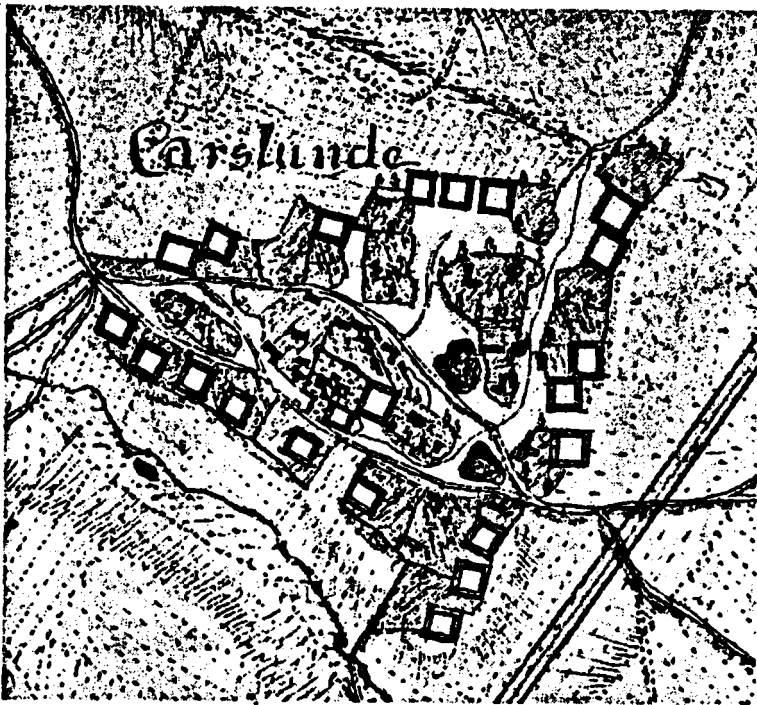
Sidse Jensdatter er født d. 23. juli 1807 og hjemmedøbt dagen efter. Hun er datter af gårdmand Jens Jensen og Johanne Christensdatter i Havdrup. Hendes forældre havde en stor gård i Havdrup, Langagergård, matr. 9 a.

Hun bliver konfirmeret i Havdrup kirke som 14-årig i 1822. Præsten har noteret i kirkebogen: *Opførelsen har været udmærket god*, og om Sidses kundskaber står der *meget godt*.

Som 26-årig bliver Sidse viet i Havdrup kirke til Rasmus Olsen fra Karlslunde. Brylluppet finder sted i juni 1833. Brudgommen er 52 år gammel og enkemand. Bryllupsmenuen har nok været klipfisk og risengrød, der var de sædvanlige festretter på egnen.

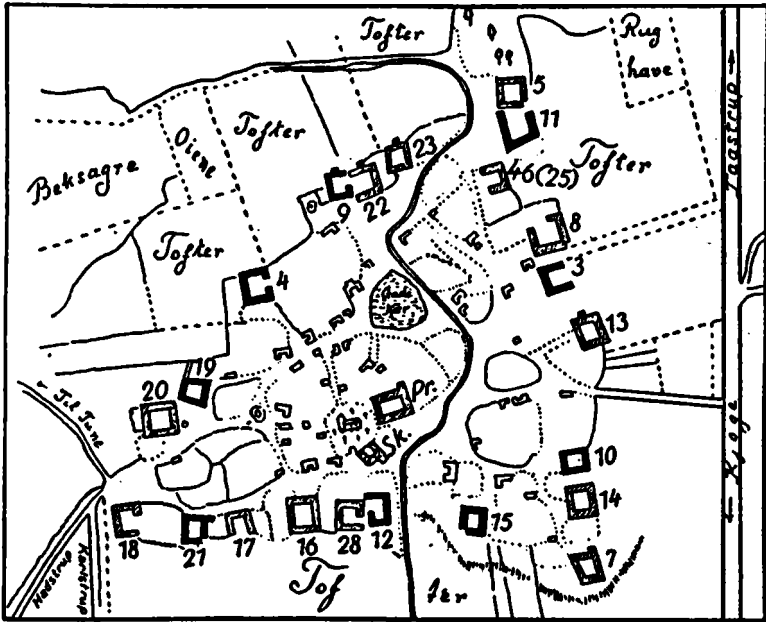
Rasmus Olsen ejer Vestergård i Karlslunde, matr. 18, som oprindelig var en fæstegård under Gjeddesdal. Den overgik til selveje i 1801 sammen med 16 andre gårde i Karlslunde. Ved udskiftningen i 1795 fik Vestergård et areal på 67 6/7 tdr. land, hvilket var nogenlunde det samme areal, som blev tillagt de øvrige gårde. Michael Vulf Gjøe, der ejede Gjeddesdal fra 1774 til sin død i 1795, testamenterede hovedparten af sin formue til et legat, der skulle komme folk på egnen til gode. Han havde også

bestemt, at alle godsets bønder skulle have deres gårde overdraget til fri ejendom for 170 Rdl. pr. tønde hartkorn, hvis de inden maj 1798 kunne sandsynliggøre, at de havde midler til at afgøre handelen inden 1. maj 1799. Alle udgifter til gårdenes udflytning skulle afholdes af godsets midler, og alle restancer skulle eftergives bønderne ved Gjæs død, så Vestergård og de øvrige gårde, der overgik til selveje i 1801, blev overtaget på meget favorable vilkår.

Kort over Karlslunde By 1780.

Kort fra V. Mortensen: Karlslunde Sogn

Karlslunde Byplan før Udskiftningen. De sortmarkerede Gaarde blev udflyttede.

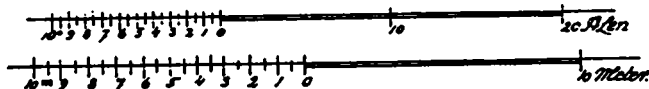
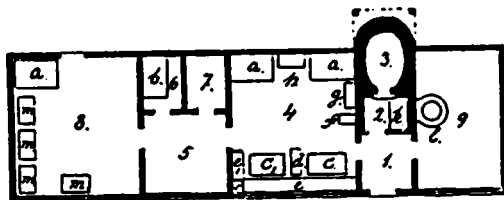
Jeg har ingen konkrete oplysninger om Vestergårds indretning, men det er en slægtsgård, og der har i mange generationer været nære slægtsforbindelser til nogle af de andre gårde i byen, så jeg antager, at Vestergård har været indrettet nogenlunde som de hedebogårde, man kan finde oplysninger om.

Det var karakteristisk for hedeboegnen, at opholdsstuen var indrettet på en særlig måde. Ved den ene væg stod sengene, der var himmelsenge eller omhængssenge, ofte med smukke tekstiler og broderier (hedebosyning). På den anden langsideside,

langs vinduerne, var der faste bænke, ofte gåsebænke, hvor tidlige kuld af gæslinger og kyllinger kunne ruges ud. Foran bænkene stod to borde, et øverstebord og et nederstebord. Nederstebordet var det daglige spisebord, og øverstebordet blev kun brugt ved festlige lejligheder. Disse to borde var adskilt ved en foldebænk, hvor ryg-lænet kunne drejes, så bænken kunne benyttes ved begge borde.

**Grundplan af Stuehus til en Gaard i Karlslunde fra o. 1780.
Efter Jens Kamps Optegnelser i Dansk Folkemindesamling. 1:400,
af H. Zangenberg.**

1. Køkken eller stegers.
2. Åben skorsten.
3. Ovn
4. Stue.
5. Mellemstue.
6. Pigekammer.
7. Spisekammer.
8. Øverstestue.
9. Bryggers

Når man taler om hedebookultur, må man også tænke på hedebosyning og egnsdragter. Det er i sig selv et meget stort emne, så det har jeg udeladt her.

Rasmus Olsen havde overtaget Vestergård i 1823 efter sin broder Jens, der døde barnløs i en alder af 60 år. Rasmus medbringer to børn fra sit første ægteskab: Mette, født 1826, og Ole, født 1829. Rasmus havde haft to børn til, der også hed Mette og Ole, men de var døde som spæde. Der var tradition for at opkalde børnene efter bedsteforældrene, og da de to ældste børn døde som små, fik de næste børn de samme navne.

I 1834 får Sidse og Rasmus en søn, Jens, der bliver født d. 6. april og opkaldt efter sin morfar.

Men ægteskabet bliver af kort varighed - for allerede i 1837 dør Rasmus Olsen. Han dør d. 6. oktober som 55-årig og bliver begravet d. 12. oktober.

Allerede d. 21. november samme år behandler Tune herreds skifteret boet efter Rasmus Olsen på begæring af enken, Sidse Jensdatter.

Det var Christian V's Danske Lovs myndighedsbestemmelser, der gjaldt. Ifølge disse var hustruer og ugifte kvinder umyndige i formueforhold - hustruen var under sin mands værgemål, men enker var fuldmyndige uanset alder bortset fra, at der krævedes medunderskrift af lavværge ved alle retshandler. Derfor havde Sidse en medunderskriver på skifteprotokollen, en gårdmand fra Valløby ved navn Christen Jacobsen.

Familieoversigt

Rasmus Olsen
1782-1837

1. uægteskabeligt
forhold
Kirsten Nielsdatter

Mette
1820-21

2. g. Johanne Jensdatter
1804-1832

Ole Mette Ole
1825 1826- 1829-

3. g. Sidse Jensdatter
1808-1882

Jens
1834-38

Lars Nielsen
1811-1884

g. Sidse Jensdatter
1808-1882

Rasmus Johanne Niels
1840- 1842-44 1844-

Boets aktiver blev opgjort til 6.737 Rdl. Til deling var der 3.074 Rdl., hvoraf enken fik 1537.14.13 og børnene 1529.3.11 til deling, men *Enken vil completttere Børnenes Arv til lige Penge*, dvs. børnene fik 1530 Rdl. til deling. Danske Lov opererede med begreberne broderpart og søsterpart, hvor broderparten var dobbelt så stor som søsterparten. Derfor fik de to drenge hver 612 Rdl., mens Mette måtte nøjes med 306 Rdl. (Først i 1857 blev kvinden myndig efter samme retningslinjer som manden og fik lige lod ved arv).

Det var vigtigt for en gårds drift, at der var både en kvinde og en mand til at tage sig af hvert sit ansvarsområde. Derfor var Sidse kun enke i 8 mdr. Hun giftede sig igen d. 3. juni 1838 med Lars Nielsen fra Karlstrup. Sidse var da knap 31 år gammel, og vielsen fandt sted i Karlslunde kirke. Lars Nielsen var født i Karlstrup i 1811 og 4 år yngre end Sidse. Han var søn af bommanden ved Karlstrup bom, Niels Hansen, der var omkommet ved et ulykkestilfælde i 1825, da Lars var 14 år gammel. Han var kørt galt med et læs brænde. Lars og hans familie blev boende i bomhuset, og Lars' mor giftede sig med den nye bommand.

Vejbommene var oprettet efter en forordning fra 1786, der gik ud på, at der på alle landeveje skulle opsættes bomme for hver mil, hvor der skul-

le betales bompeng for passage. Det regnedes for en god bestilling at være bommand, da man havde godt, fast arbejde og regelmæssige indtægter. Bommen var sat på Tåstrup-Køgevej lidt syd for 4-milspælen. Bommen blev nedlagt i 1854.

Lars Nielsen var altså et nogenlunde acceptabelt parti for en gårdmandsenke, selv om han ikke var gårdmandssøn. Han kom heller ikke tomhændet til Vestergård. Han havde en arv efter sin far, der efterlod sig værdier for 1014 Rdl., da han døde i 1825. Denne arv blev delt mellem enken og fire sønner, hvoraf Lars var den næstældste.

Foruden det nye ægteskab sker der endnu en skelsættende begivenhed for Sidse i 1838: Hendes søn fra første ægteskab, Jens, dør som 4-årig.

Jens havde en arv efter sin far, Rasmus Olsen, så der blev afholdt skifte d. 20. juni 1838.

Drengen ejede 612 Rdl. plus

en Seng med Omhæng i complet Stand: 50 Rdl.

en forsvarlig Egekiste ansat til: 20 -

to unge Malkekøer ligesaa: 40 -

Den afdødes gangklæder er bortgivet. Værdierne beløber sig til ialt 722 Rdl. Begravelsen koster 30 Rdl., og skiftets omkostninger er 22 Rdl. Der er så værdier for 670 Rdl., der bliver fordelt med 268 Rdl. til moderen og 268 til halvbroderen Ole. Pigen Mette må atter nøjes med halvdelen, 134 Rdl. Disse oplysninger, som fremgår af skifteprotokollen, viser, at familien må have været ret velstående.

Sidse og Lars Nielsen får tre børn, d. 3. februar 1840 sønnen Rasmus (opkaldt efter Sidses afdøde mand), i september 1842 datteren Johanne (opkaldt efter Sidses mor) og d. 13. december 1844 sønnen Niels (opkaldt efter sin farfar). Johanne dør som 1½-årig i marts 1844.

Disse oplysninger bekræftes af folketællingerne. I 1840 består familien af forældrene Lars og Sidse og de to børn Mette på 14 år og Ole på 11 år. Jens er forsvundet.

I folketællingen 1845 består familien foruden

forældrene af Rasmus på 5 år og Niels på 1 år, dvs. de to ældste, Rasmus Olsens børn, er borte. Kirkebogen viser, at Mette er blevet gift d. 9. juni 1843 som 18-årig med en 30-årig enkemand fra Glim (sydvest for Roskilde), Peder Christophersen, som var gårdejer i Glim. Ole Rasmussen flyttede også til Glim - det gjorde han i 1844, 15 år gammel, men han kom allerede tilbage til Karlslunde året efter. I folketællingen fra 1850 er han registreret under Vestergårds husstand som 21-årig tjenestekarl og i 1860 som 31-årig stedsøn.

I folketællingen fra 1850 er der to interessante oplysninger. Om Sidse står der:

Fra Forstanden fra det 37te Aar.

Sidses 37. år må have været i 1844. Den anden interessante oplysning er, at der blandt tjenestefolkene findes en ugift 20-årig pige fra Greve, Sidse Rasmusdatter, som jeg senere vil komme tilbage til.

I 1870-folketællingen består husstanden af:

Lars Nielsen, Huusfader, 58 Aar

Rasmus Larsen, ugift, Barn, 29 Aar

Niels Larsen, ugift, Barn, 25 Aar

plus nogle tjenestefolk. Sidse er ikke længere på gården, og Ole Rasmussen heller ikke.

Jeg har ledt efter Ole Rasmussen i kirkebogen, men uden resultat. Jeg har undersøgt, om han er død inden 1870 - det lader ikke til at være tilfældet. Jeg har også undersøgt afgangslisterne -

de er mangelfuldt ført, og der har jeg heller ikke kunnet finde ham. Han skulle egentlig have arvet Vestergård, men gik glip af denne arv, fordi hans forældre døde, da han var mindreårig, så der kom nye folk på gården, og det blev det nye ægtepars ældste søn, der kom til at arve gården.

Sidse blev indlagt på sygehus i Roskilde i perioden mellem 1860 og 1870. I Karlslunde kirkebog står der, at Sidse Jensdatter døde d. 8. november 1882 i Roskilde og blev begravet d. 16. november på familiegravstedet i Karlslunde. Det fremgår også af kirkebogen, at hendes mand, Lars Nielsen, da var aftægtsmand. Vestergård var inden da blevet overtaget af den ældste søn, Rasmus. Den anden søn, Niels, overtog i 1875 matr. 8, Østergård, ved giftermål med den tidligere ejers datter. Niels blev senere sognerådsformand - i årene 1887-91.

I Ramsø-Tune herreders skifteprotokol 1811-86 s. 187 står der:

Aar 1882 d. 9. November mødte Gaardmand Rasmus Larsen af Carlslunde og anmeldte, at hans Moder, Sidse Jensdatter af Carlslunde, Aftægtsmands Lars Nielsens Hustru, var afgaaet ved Døden i Gaar, ca. 75 Aar gammel under et Ophold paa Roskilde Amts og Byes Sygehus' Sinds-sygeafdeling. Foruden Enkemanden efterlader afdøde ikkun følgende Arvinger, nemlig to Sønner, Gaardmand Niels Larsen i Carlslunde, og Anmelderen. Enkemanden forbliver hensiddende i uskiftet Bo.

Dødsattest, udstedt af en Læge.

Ann. Det bemærkes, at Attesten skal stilles med en skriftlig Erklæring, indeholdende, skrevet med Lægens egen Hænde: "erklærede sikre og trykkelige tegn paa virkelig Død ere tilstede."

Fulde Navn:

Sidse Jensen datter

Alder (?: fyldte Aar; for Børn under 1 Aar: Måneder eller Uger):

75.

Ugift; gift; Enkemand; Enke:

Egen eller Forsældres Stilling og Næringsvej:

*gift Quæters amt Kone
mangearig Svendestærte*

Bopæl (?: Stedet, hvor den Afdøde

Kjbstad:

Gade:

Hus Nr.

Etage:

sidst har haft fast Ophold):

Ap. Loni Melians Vej i Carlskøbenhavn

Dødssted:

Boerlands Gaard - Rindøvejens

Dødsdag:

den 8 November 1882. Aften kl. 6 1/4.

Dødsårsag (?: Hovedsygdom, med dens væsentligste Komplikation)

a) Hvor Lægen selv har behandlet den Syge:

Undersøgt. Apopleksi

b) Hvor Lægen ikke selv har behandlet den Syge:

Hovedsygdommens Varighed:

Mang Aar

Er Forraadelse indtraadt, eller hvilke andre sikre Dødstejn ere tilstede?

Psyllion

Undertegnede, som _____ har behandlet

Sidse Jensen datter

under

_____ sidste Sygdom, erklærer herved, at jeg den *12 Nov.* 1882 selv har synet Liget af _____

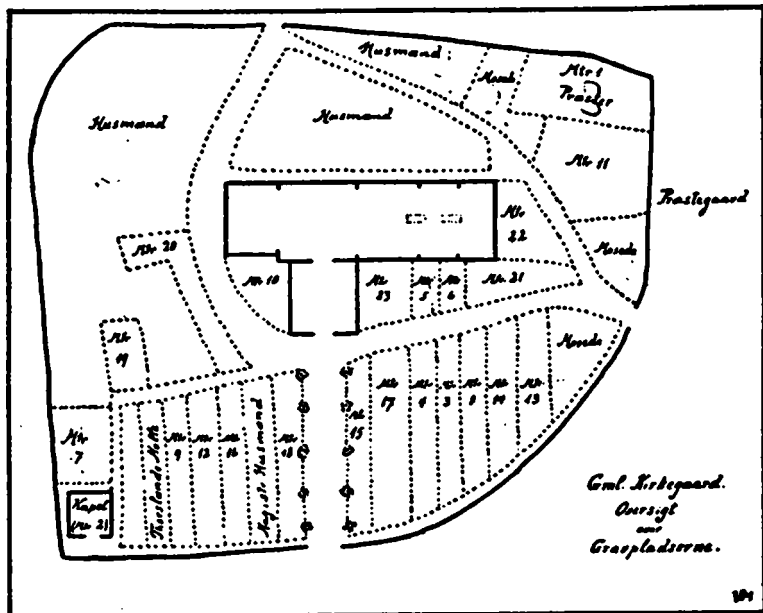
og at _____

W. Hansen

sværret Læge.

Dødsattesten bekræfter, at Sidse var sindssyg. Dødsårsagen er apopleksi.

Attesten opbevares i Rigsarkivet.

Karlslunde gl. kirkegård

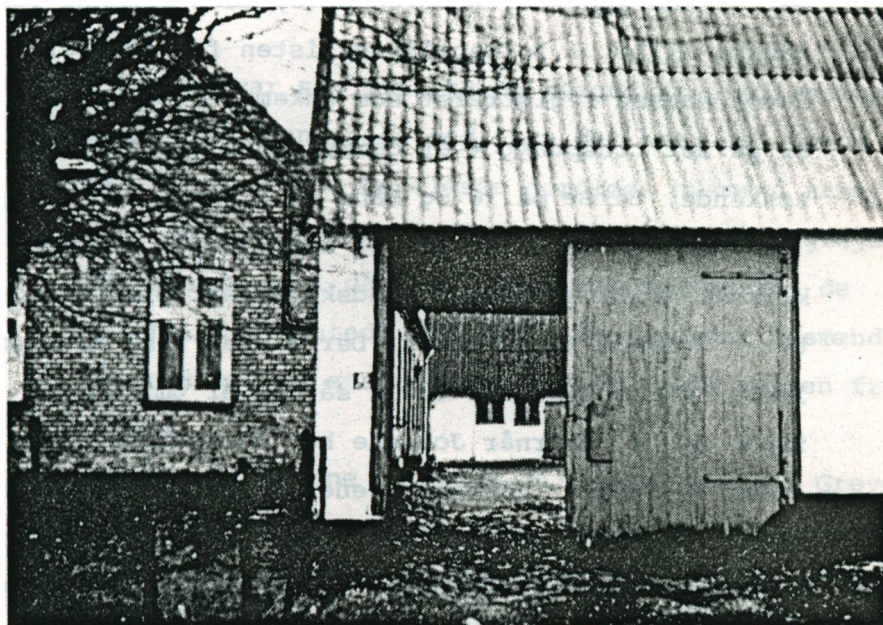
Fra V. Mortensen: Karlslunde Sogn

Af tegningen fremgår det, at gårdmandsklassen havde sikret sig de mest attraktive gravsteder syd for kirken, mens husmandsfolk måtte nøjes med gravstederne på nordsiden.

Vestergårds gravsted ligger lige til venstre for stien, der fører op til kirken. Her blev Sidse stedt til hvile i november 1882 - og to år senere blev Lars Nielsen begravet ved siden af hende. På deres gravsten fandtes et Thorvaldsen-relief, der nu sidder på deres oldebarns gravsten. Relieffet forestiller Natten med sine to børn, Søvn og Døden. Svend Larsen blev begravet i 1985, og ved den lejlighed blev Sidses og Lars Nielsens gravsten fjernet.

Relieffet fra Sidses og Lars Nielsens gravsten.

Vestergård

Den anden kvinde hedder Johanne Jacobsdatter. Hun er født omkring årsskiftet 1796/97 i Solrød. Den nøjagtige dato står ikke anført i kirkebogen, men hun er døbt i Solrød kirke d. 8/1-1797. Som regel gik der ikke mange dage mellem fødsel og dåb, så hun er sandsynligvis født i 1797. Hun er datter af Jacob Hansen, jordløs husmand og væver, og hustru Mette Pedersdatter. Moderen døde, mens Johanne var ganske lille. I folketællingslisten fra 1801 er Jacob Hansen registreret som enkemand, og Johanne er på det tidspunkt 4 år gammel. Hun har to ældre søskende, Sidse på 16 og Hans på 11 år.

Johanne bliver konfirmeret som 14-årig i Solrød kirke i 1811. Om hendes kundskaber har præsten noteret *ligesaa* (dvs. gode). Der findes ikke afgangslister fra Solrød før 1823, så det er umuligt at finde ud af, hvornår Johanne har forladt sit hjem.

Som 25-årig er Johanne tjenestepige hos en gårdmand i Mosedø, Jens Nielsen (matr. 3 a). Her møder hun sin tilkommende, Rasmus Pedersen, 26 år, der er karl hos gårdmand Elias Hemmingsen (matr. 9 a Revsmosegård). Johanne bliver gravid, og parret bliver

viet i Greve kirke d. 6. januar 1822. Forloverne var de to gårdmænd, de tjente hos. Rasmus er søn af en jordløs husmand i Mosede, Peder Rasmussen.

Johannes og Rasmus' første barn, sønnen Hans, bliver født d. 15. juli 1822, 6 mdr. efter brylluppet. Han bliver døbt i Greve kirke d. 21. juli. Han er ikke opkaldt efter sine bedstefædre, men måske efter Johannes bror. Derefter får parret tre andre børn med to-årige intervaller, sønnen Ole (3/10-1824) og døtrene Maren (4/10-1826), måske opkaldt efter sin farmor, og Sidse (27/4-1829), måske opkaldt efter moderens ældre søster - ikke efter bedsteforældrene. Denne familie følger ikke navneskikkene så slavisk som familien på Vestergård.

Rasmus var som sin far og svigerfar jordløs husmand, dvs. han ejede end ikke det hus, han boede i med sin familie. De fleste jordløse husmænd arbejdede som daglejere på gårdene. Lønnen som daglejer var ringe, og i dårlige tider var daglejerne de første, der mistede arbejdet. De jordløse husmænd måtte kæmpe en stadig kamp for at holde sulten fra døren.

Rasmus, Johanne og deres fire børn boede i Greve, og der er nogle indicier for, at Rasmus arbejdede på Gjeddesdal, men det kan ikke bevises, fordi godsets regnskaber gik tabt, da hovedbygningen brændte nytårsnat 1916-17. Kun regnskaber indtil 1822 er bevaret og findes på Landsarkivet.

Rasmus dør som 36-årig i februar 1832. Kirkebogen oplyser ikke, hvad han døde af, men i 1831-32 var der tyfus-epidemi på egnen, og Gjeddesdals ejer, H.C. Valentiner, døde af tufys i 1831. Antoniewicz skriver (s. 115), at han pådrog sig smitte, da han plejede sognets syge husmænd. I Greve hospitals regnskaber (Landsarkivet) er der et brev fra godsejer Adolph Valentiner, H.C. Valentiners søn, til provst Mellerup, dateret d. 25. marts 1832, hvori Valentiner meddeler provsten, at Johanne skal have den plads i hospitalet, der fornylig er blevet ledig. Hvis familien har boet i Gjeddesdals arbejderboliger, har Adolph Valentiner kunnet slippe af med Johanne og børnene på en pæn måde ved at anvise dem plads i Greve hospital.

Greve hospital ligner ikke det, vi forstår ved et hospital i dag. Ordet er latin og betyder logi/herberg/gæstfrit sted, dvs. en stiftelse for syge, gamle og fattige, der her kunne få kost og logi, men ingen medicinsk behandling. I virkeligheden fungerede datidens hospitaler som fattighuse.

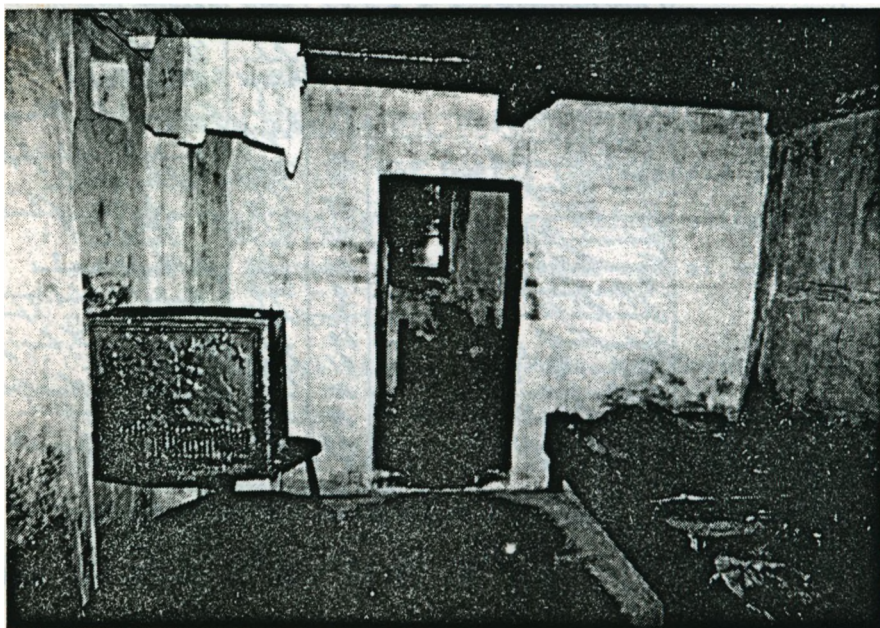
I folketællingslisten fra 1834 ser man, at Johanne bor på hospitalet med sine fire børn. Hospitalet var oprindeligt normeret til 12 personer fordelt på 6 små lejligheder, men i 1834 er der 25 beboere, fordelt på 5 mænd, 11 kvinder og 9 børn under 14 år. Selv når man trækker børnene fra, er der for mange voksne i forhold til det

Personer med tilhørende Hæser, med Hæserne af Gaarde, Huse o. L.	Samtlige Personers Navne i hore Gaarde, hore Hus o. L.	Hvordan Personerne er fødte eller borte	Alde, Ugift, Enkemand eller Enke.	Personens Lidel, Embede, Tjenning, Handværk, Kæmpevæb, Stilling i Familien eller hvad de leve af.	
<i>Jernstige</i>		<i>Juni 19.</i>			
<i>Jernstige</i>		Christen Hansen	55	gift	Almindelig
<i>Jernstige</i>		Lise Pedersen	56	gift	Lærers kone
<i>Jernstige</i>		Johanne Jacobsen	33	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	12	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Ole Christensen	10	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Lars Christensen	8	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Lise Christensen	5	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Elev Christensen	53	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Peter Nielsen	40	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Ole Christensen	44	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Marie Christensen	67	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Lise Christensen	48	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Christen Christensen	13	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Christen Christensen	10	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	7	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	55	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Johanne Christensen	50	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	41	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Christen Christensen	9	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	8	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Johanne Christensen	68	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Christen Christensen	61	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Christen Christensen	20	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	16	gift	Fruen i en anden
<i>Jernstige</i>		Karl Christensen	69	gift	Fruen i en anden

Folketællingsliste 1834 Greve hospital
 Johanne og hendes fire børn står opført som nr. 3-7

normerede antal, der er 16 voksne. Hvis man splitter beboerne op efter familieforhold, ser man, at der er 3 enlige kvinder med børn, et ægtepar og 6 enlige voksne, altså har adskillige måttet dele værelse med folk, de slet ikke var i familie med. Uanset hvordan de 25 beboere har været fordelt på de små lejligheder, har privatlivet haft trange kår. Det lader dog til, at trængslen var størst i 1834, og at antallet af beboere faldt noget i de følgende år.

Greve hospital er opført i 1710 tæt ved Greve kirke på et stykke jord, der tilhørte Gjeddesdal, og for godsets midler. Gjeddesdals ejer disponerede over to pladser i hospitalet. Når én af de øvrige pladser blev ledige, indstillede præsten tre af egnens fattigste mennesker, blandt hvilke stiftamtmanden og biskoppen udpegede én.

Greve hospital, interiør

Da Johanne og hendes børn flyttede ind, var bygningen i forfald. Af Ingeborg Christmas-Møllers undersøgelse fremgår det, at der i perioden 1812-46 kun blev foretaget de mest nødvendige reparationer. Præsten, der i denne periode administrerede

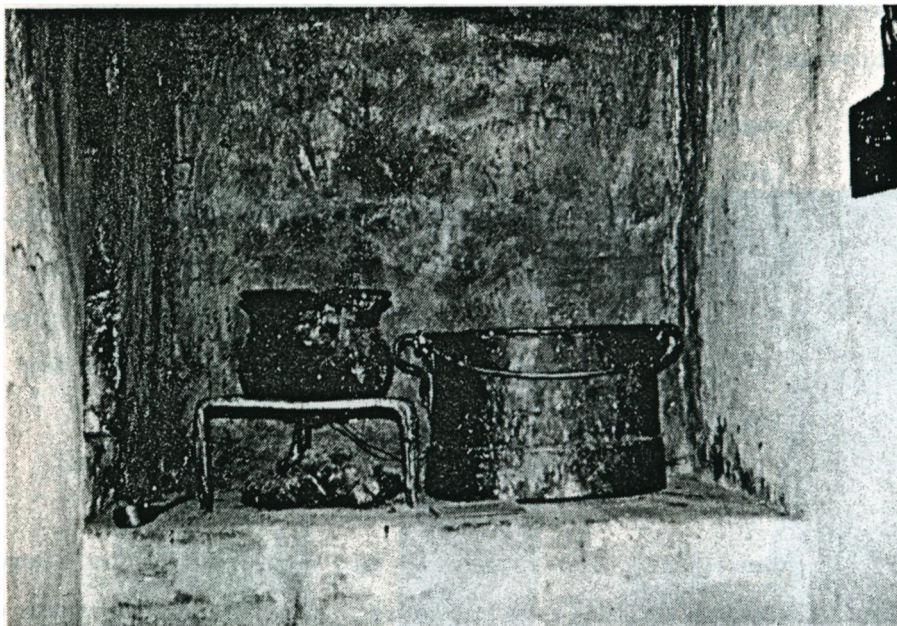
hospitalet, var provst Frantz Daniel Mellerup. I Wibergs præstehistorie beskrives han som upålidelig og snobbet. Han var medlem af amtsrådet og mere interesseret i sit politiske arbejde end i hospitalets drift.

I 1847 oprandt en ny tid for hospitalet og for sognet. Man fik ny præst, Peter William van Wylich (som har stået model til pastor Blicher fra "Nøddebo Præstegård"). van Wylich blev afholdt i Greve, og der fortælles følgende anekdote om ham: Da der engang i 60'erne blev averteret efter arvinger til grevskabet Wylich, nåede tilbuddet også den gamle præst, men han sagde:

Jeg vil hellere være van Wylich i Greve end greve af Wylich. (Nedergaard, 1951).

van Wylich interesserede sig meget mere for hospitalets drift, end Mellerup havde gjort. Igennem en længere årrække sørgede han for, at hospitalet blev restaureret og vedligeholdt hvert år, så i løbet af den årrække, Johanne boede der, bedredes hendes boligforhold betydeligt. Alligevel har det langtfra været nogen luksustilværelse. Boligerne havde lergulv (indtil 1892), hvor alskens snavs og urenlighed kunne samle sig i ujævnhederne. Der var intet afløb i huset, og der var hverken vand ude eller inde (udendørs vandhane blev opsat i 1936). Lemmerne måtte forrette deres nødtørft i det fri (indtil 1897, da naboerne bekostede et

tørvehus med lokum). De hygiejniske forhold har været uhumske. Der må have været en stank af uvaskede mennesker - og lus og lopper trivedes fint.

Greve hospital, køkken.

Beboernes dagligdag var lagt i faste rammer efter et reglement fra 1738. De mistede dispositionsretten over deres personlige ejendele, når de flyttede ind, og de måtte ikke skille sig af med noget. Denne økonomiske umyndiggørelse blev yderligere forstærket af en bestemmelse i ægteskabsloven - i et tillæg fra 1824 - iflg. hvilken folk, der modtog fattighjælp, ikke måtte gifte sig uden fattigkommissionens tilladelse. Denne bestemmelse blev lempet noget i 1857, men har bestemt ikke gjort

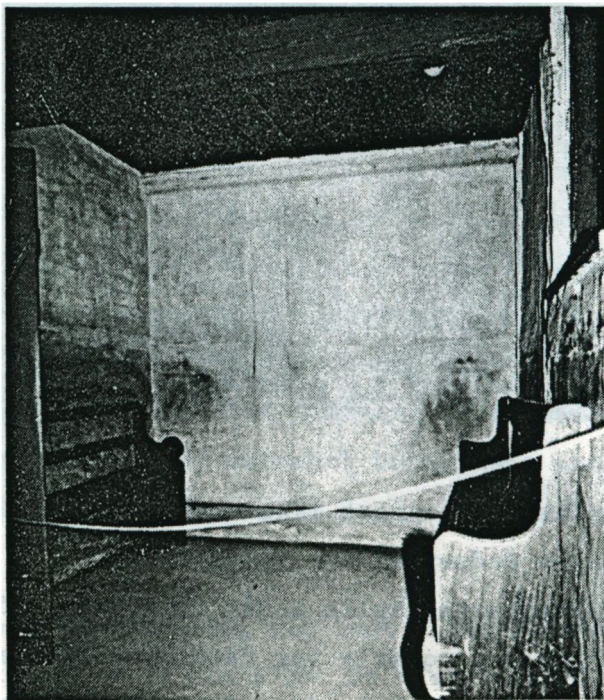
Johannes chancer på ægteskabsmarkedet bedre. Iflg. reglementet måtte fattiglemmerne ikke forlade hospitalet uden skriftlig tilladelse - især ikke om natten. Der var tvungen morgen- og aftenbøn, og fattiglemmerne havde pligt til at deltage i kir- kens gudstjenester. Lemmerne kunne end ikke selv bestemme, hvilke salmer de ville synge til andag- terne. Præsten skulle udfærdige en liste over sal- mer, tekststykker og bønner, der skulle bruges:

Da forfatter Præsten derom et skriftligt Reg- lement baade om Salmerne, som hver Dag skal synges, hvilke Bøger af Bibelen skal læses, som kan være mest begribelige for Lemmerne, saa og de Bønner, som skal læses, hvorefter Læseren sig strikte bør rette og derudi intet paa egen Haand forandre. (Antoniewitz, 1967)

Man havde åbenbart ikke særlig stor tillid til lem- mernes åndsevner.

Andagterne skulle ledes af læseren, der boede på hospitalet og selv var fattiglem, men adskilte sig fra de øvrige beboere ved at kunne læse. Han havde i det hele taget en højere status, ikke mindst for- di han også skulle optræde i rollen som opsynsmand, der skulle påse, at ingen af lemmerne overtrådte reglementet. Gjorde de det, skulle han indberette dem til sognepræsten, som i samråd med biskop og stiftamtmand kunne idømme mulkt, anbringelse i gabe- stok eller andre former for afstraffelse. For sit

arbejde fik læseren 8 Rdl. om året. Regnskaberne viser ikke, at der har været idømt mulkt, og Gunnar Olsen gør i sin bog *Træhesten, hundehullet og den spanske kappe* op med den opfattelse, at afstraffelsesmetoder har været meget brugt. Det er en myte, som eftertiden har skabt (Olsen, 1960).

Greve hospital, bedestuen, hvor andagterne blev holdt.

Af skemaet på næste side fremgår det, at der er stor spredning på aldersfordelingen. Beboerne omfattede alle aldre, men med overvægt af gamle mennesker. Oversigten viser, at der var langt flere kvinder end mænd, og at disse kvinder næsten altid var enlige. Johanne var altså et typisk fattiglem: en

Oversigt over folketællingernes tal for Greve Hospital

år	personer ialt	aldersfordeling	kvinder over 14	heraf enker	heraf ugifte	piger u. 14	mænd over 14	heraf enkemænd	heraf ugifte	dreng u. 14
1771 ...	22	60-89	15	12	0	0	7	4	0	0
1787 ...	19	13-82	11	7	1	1	6	2	1	1
1801 ...	21	10-81	12	6	1	0	8	2	0	1
1834 ...	25	4-74	11	3	5	4	5	0	3	5
1840 ...	17	13-72	10	3	4	1	4	0	2	2
1845 ...	18	4-74	12	4	4	1	5	1	2	0
1850 ...	15	33-72	11	3	3	0	4	0	0	0
1855 ...	19	14-77	13	3	3	0	6	0	0	0
1860 ...	17	1-82	10	4	1	2	4	0	0	1
1870 ...	9	54-77	7	3	2	0	2	0	0	0
1880 ...	12	1-82	5	0	1+1 fraskilt	3	3	0	0	1
1890 ...	14	1-76	4	0	1	3	4	0	1	3
1901 ...	7	2-43	2	0	1	2	1	0	0	2
1906 ...	7 (9)	1-68	5 (1)	1	2	0	0 (1)	0	0	2
1911 ...	12	11-82	7	4	1	1	4	1	0	0
1916 ...	7	2-87	5	4	1	1	1	0	1	0
1921 ...	12 (14)	12-75	5 (1)	4	0	2	3 (1)	0	2	2

Skemaet er udarbejdet af Grete Rung, Helle Denckert og Ingeborg Christmas-Møller.

Tal i parentes på skemaet antyder usikkerhed i opstillingen i folketællingerne.

Kilde: Ingeborg Christmas-Møller: På fattighuset ..., s. 37

fattig enke med mange børn. Hospitalet var overbelagt i hele den periode, Johanne boede der (1832-1867). Trængslen var størst i 1834. I de følgende år faldt antallet af beboere.

Tilværelsen på Greve hospital har nok ikke været særlig rar for Johanne - og dog kunne det sagtens være gået hende langt værre. I 1832, da hun mistede sin mand, eksisterede der ikke ret mange asyler for fattige. De fleste fattiggårde blev først bygget i 1860'erne, så i 1832 var det ganske avanceret, at Greve sogn kunne tilbyde sine fattige op-

hold i et asyl.

Andre former for fattigforsørgelse var mere almindelige. Det gælder især omgangsforsørgelse, der bestod i, at fattige havde tilladelse til at blive bospist rundt omkring på forskellige gårde eller til at hente naturalier bestemte steder.

En anden metode var bortlicitation af fattige. Den bestod i, at fattigkommissionen traf aftale med en gårdmand eller husmand om at tage den pågældende i fuld pleje for en fast betaling. Fra fattigkommissionens side forsøgte man ofte at presse prisen så langt ned som muligt, hvilket kunne føre til en nedværdigende og brutal behandling af den fattige. Det var almindeligt at holde en offentlig auktion, hvor den fattige, der skulle bortliciteres, selv var til stede.

Tiggeri var forbudt ved lov, og de lokale myndigheder havde pligt til at underholde de fattige, som ikke selv kunne sørge for tilstrækkeligt udkomme. Denne pligt blev administreret forskelligt fra sogn til sogn. Nogle steder opererede man med begrebet "protokollerede fattige", dvs. det antal, som sognet havde påtaget sig forsørgerbyrden for. Dette antal var ikke altid i overensstemmelse med det faktiske antal fattige, men resten måtte så klare sig på anden vis, f.eks. ved tiggeri, selv om det var forbudt. Det faktum, at den fattiges hjemsovn havde forsørgerbyrden, førte i mange til-

fælde til, at fattige blev fordrevet fra deres opholdssted, fordi det pågældende sogn ikke ville påtage sig forsørgerbyrden.

Beboerne på Greve hospital fik en kvartårlig pengeydelse, som var på 1 Rdl. 3 Mark, da Johanne flyttede ind pr. 1. april 1832. Alle fik det samme uanset husstandens størrelse. Denne ydelse er på samme beløb helt til 1849. Pr. 1/1-1849 stiger ydelsen til 2 Rdl. pr. kvartal. Den sidste ydelse, Greve hospital betaler til Johanne, er 2 Rdl. d. 1/1-1867.

Lemmerne kunne ikke leve af den ydelse, de fik. Mange af dem supplerede indtægten ved erhvervsarbejde, hvilket fremgår af folketællingslisterne, men den slags oplysninger findes ikke om Johanne.

Lemmerne havde også en lille stump jord uden for deres bolig, hvor de kunne dyrke grøntsager og få et tiltrængt kosttilskud.

Greve hospital set fra havesiden

Johanne og hendes børn slap for at blive skilt fra hinanden, og de slap for den ydmygelse, offentlig licitation og omgangsforsørgelse kunne være. De kom til at bo under nogenlunde velordnede forhold og var sikret en fast, kvartårlig indtægt.

Den ældste datter, Maren, dør i marts 1835, 8½ år gammel. Drengene flytter, efterhånden som de bliver konfirmerede og kommer ud at tjene. De to sønner figurerer ikke i folketællingslisterne hverken i Greve eller i nabosognene, og afgangslister fra perioden findes ikke i Greve kirkebog, men i et brev fra Rigsarkivets 3. afdeling, forsvarrets arkiver, oplyses det, at Hans er opført i lægdsrullerne fra 1823 med bopæl i Greve. I 1838 flytter han til Snoldelev og i 1840 til Roskilde, Vor Frue, og i 1842 flytter han tilbage til Greve. Ved sessionen i 1844 var han 65 tommer høj og havde krogede fingre, men blev alligevel udskrevet til soldat i 1. infanteribataillon, hvor han aftjente rekruttid fra 31/5-1845.

Ole har i 1876 indsendt ansøgningsskema om erindringsmedalje for deltagelse i krigen 1848-50, og der er en påtegning, der viser, at han er berettiget til medaljen. Der står, at han har været med i krigen som menig, og at han er blevet såret. Ole opgiver sin nuværende stilling som arbejdsmand. Han er altså blevet i sit oprindelige sociale miljø.

Hans har ikke indsendt ansøgningsskema, så han er muligvis død inden 1876, da man kunne ansøge om medaljen. Jeg har ikke kunnet finde ham i Greve kirkebogs dødsliste.

Sidse bor sammen med sin mor i fattighuset i 13 år. Hun bliver konfirmeret i foråret 1845 og er opført under Greve hospitals beboere i folketællingslisterne fra 1834, 1840 og 1845.

De tre børn har tilsyneladende fået lov til at bo i hospitalet indtil konfirmationen og er ikke blevet sendt ud at tjene, før de var konfirmerede.

Efter konfirmationen bliver Sidse tjenestepige på Vestergård i Karlslunde, og hendes madmor er Sidse Jensdatter. De er begge opført under Vestergårds husstand i folketællingen 1850 (jvnf. s. 15).

Senere skifter Sidse Rasmusdatter plads. I folketællingen fra 1855 figurerer hun under Karlslundegårdens husstand - en meget større gård - og til maj 1856 flytter hun som 26-årig tilbage til Greve. Jeg har ikke kunnet spore hende efter 1856.

Johanne selv bliver boende i fattighuset i en hel menneskealder. Hun er registreret der i folketællingerne i perioden 1834-1860 og i Greve hospitals regnskaber indtil januar 1867. Hun dør i Roskilde (sandsynligvis på sygehuset) den 23. januar 1867 og bliver begravet den 27. januar i Greve.

Iflg. Greve hospitals regnskabsprotokol bliver der holdt auktion over Johannes efterladenskaber,

og auktionen indbringer 4 Rdl. 5 Mark og 1 Skilling. Dette beløb er opført som indtægt i hospitalets regnskab. Derimod har hospitalet åbenbart ikke betalt Johannes begravelse. Johannes ejendele er ikke specificeret ud i regnskabet, men summen viser, at de ikke har været meget værd. At der ikke har været meget at arve, fremgår også af Ramsø - Tune herreders skifteprotokol fra 1856-68, hvor der står:

Johanne Jacobsdatter, Enke efter Husmand Rasmus Pedersen i Greve, under Fattigkassen, Januar 1867 (s. 872).

Johanne blev begravet på Greve kirkegård, men graven er forlængst sløjfet.

Sammenfatning

De to kvinder, jeg har beskæftiget mig med, har en række lighedspunkter og nogle markante forskelle. De stammer fra samme egn og blev boende dér livet igennem. De opnåede begge en høj alder, henholdsvis 75 og 70 år, hvilket var noget af et særsyn i 1800-tallet.

De prøvede begge at miste børn, Sidse mistede en 4-årig søn og senere en 1½-årig datter, og Johanne mistede sin ældste datter, da denne var 8 år gammel. Begge kvinder blev enker i 30-års alderen, men tabet af ægtefællen fik langt alvorligere konsekvenser for Johanne end for Sidse. Johanne kom på fattighus og blev derved fuldstændig umyndiggjort, hvorimod Sidse kunne blive boende i sit hjem og også havde let ved at skaffe sig en ny ægtemand. Sidse var ved mandens død ganske velsitueret med en stor gård med mange værdier, hvorimod Johanne stod helt på bar bund og måtte være glad for en plads som fattiglem i Greve hospital.

Når man er henvist til de sparsomme oplysninger, som kirkebøger, folketællingslister, regnskabs-

og skifteprotokoller giver, er det ikke muligt at danne sig et indtryk af, hvordan disse mennesker er som personer, de fremtræder blot som typer.

Når man kombinerer kirkebøgernes oplysninger med folketællingslister og sognebeskrivelser (Antoniewicz, Birkegaard og Mortensen), kan man let placere de rigtige folk på deres respektive gårde. Det er ganske let for gårdmandsklassens vedkommende. Noget vanskeligere er det, når det gælder tyendet, dels fordi tjenestefolk ofte flytter arbejdssted, og dels fordi sognebeskrivelserne ikke interesserer sig ret meget for tyende. Husmandsfolk er i det hele taget mere anonyme end gårdmandsfolk. Det gælder også i skifteprotokollerne - når folk ikke efterlader sig værdier, afholdes der ikke skifte.

Johanne er mindre anonym end de fleste andre fra sin klasse, fordi der eksisterer et brev om hende, og fordi hun figurerer i Greve hospitals regnskaber i en lang årrække. Sidse er også atypisk i kraft af sin sindssygdom, men ellers er de begge karakteristiske for deres tid og deres miljø på den måde, at de hele livet igennem blev i det sociale lag, de var født i. De levede i et statisk samfund, hvor ens trin på den sociale rangstige var fastlagt på forhånd.

Samfundet var også statisk på den måde, at folk ikke flyttede særlig langt væk fra deres fødesogn

det gælder også for Sidse og Johanne. Når man flyttede, var det som regel kun til nabosognet, dog var tjenestefolk mere mobile end gårdmandsfolk. Gårdmandsklassen var i det hele taget mere traditionsbunden, det ses bl.a. i navneskikken, hvor Sidses familie slavisk følger det traditionelle mønster. I Johannes familie er man mere frit stillet med hensyn til valg af børnenes navne - kun ét af de fire børn bliver opkaldt efter en af bedsteforældrene.

Greve hospital lå på sin oprindelige plads indtil 1976, hvor det blev flyttet til Frilandsmuseet og nu kan beses der.

Litteratur

Utrykte kilder:

Folketællingslister fra Greve, Havdrup, Karlslunde, Karlstrup, Mosede og Solrød for årene 1787, 1801, 1834, 1840, 1845, 1850, 1860 og 1870 (Greve lokalhistoriske Arkiv og Solrød Lokalsamling).

Greve hospitals regnskaber (Landsarkivet)

Kirkebøger nr. 278 Greve, 279 Havdrup, 282 Karlslunde, 283 Karlstrup og 293 Solrød.

Ramsø-Tune herreders skifteprotokoller 1811-1886 (Landsarkivet).

Diverse korrespondance.

Trykte kilder:

Antoniewitz, Wilhelm von:

1967 Greve og Kildebrønde Sognes Historie. Kbh.

Birkegaard, H., Olsen, O.P. & Petersen, P.:

1949 Havdrup-Solrød. Træk af de to Sognes Historie. Havdrup-Solrød.

Christmas-Møller, Ingeborg:

1978 På fattighuset. Greve Hospital og andre fattighuse på landet i 1700- og 1800-tallet
Kbh.

Christophersen, Marie:

1923 Fra Hedeboegnen. Danmarks Folkeminder nr. 26, udg. af Henrik Ussing. Kbh.

Friis, Lars, Kirk, Frode og Skougaard, Mette:

(u.å.) Fattighuset Greve Hospital på Frilandsmuseet.

Johansen, Hans Chr.:

1979

1979 En samfundsorganisation i opbrud 1700-1870.

Dansk social historie, bd. 4, Kbh.

Jørgensen, Harald

1979 Studier over det offentlige Fattigvæsens

historiske Udvikling i Danmark i det 19.

Aarhundrede. Viborg.

Mortensen, Valdemar:

1939 Karlsunde Sogn. Roskilde. Genoptryk:

Greve lokalhistoriske Forening. 1983.

Ringsted.

1951 Karlstrup Sogn. I: Fra Københavns Amt 1950.

Aarbog udg. af Historisk Samfund for Kø-

benhavns Amt. Roskilde.

Nedergaard, Paul:

1951 En dansk Præste- og Sognehistorie 1849-

1949, bd. 1. Roskilde Stift. Kbh.

Nielsen, Meta:

1979 Tiggerliv i gamle dage. Bidrag til Greve

kommunes historie, hæfte nr. 11 (u.s.)

Olsen, Gunnar:

1960 Træhesten, hundehullet og den spanske

kappe. Kbh.

Pontoppidan, Erik:

1764 Den Danske Atlas, bd. II. Kbh. Genoptrykt

1969

Wiberg, S.V.:

1870-9 Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie ...

Kbh. Genoptrykt 1959-60.